

GAZETA TRANSILVANIEI.

Redactiunea si Administratiunea:
Brasiovu, piati'a mare Nr. 22. — „Gazet'a" ese:
Joi'a si Duminec'a.

Pretulu abonamentulu:
pe unu anu 10 fl., pe siese luni 5 fl., pe trei luni
2 fl. 50 cr. — Tieri esterne 12 fl. pe unu anu séu
28 franci.

A. n. u. l. u X L I I I.

Se prenumera:
la postele c. si r. si pe la dd. corespondenti.

Anunciurile:
un'a serie garmondu 6 cr. si timbru de 30 cr.
v. a. pentru facare publicare. — Scrisori ne-
francate nu se primescu. — Manuscripte nu se
retramitu.

Nr. 19.

Joi, 20 | 8 Martiu

1879.

Brasiovu, 6 (18) Martiu.

Tactic'a maghiariloru fačia de noi romanii amu fostu caracterisat'o nu de multu. Ei mai antaiu ne insulta si ne amenintia, more patrio, in modulu celu mai brutu, apoi vediendu, cá totu nu-o scotu la cale, mai schimba tonulu dia candu in candu pe córd'a „fratietatii“ si se încerca a ne capacita — pe „sermanii“ de noi, cari nu cunoscemu „adeveratele“ nóstre interese. Asia dupa multele injuraturi asupra Episcopiloru romani, vine „unu Secuiu betranu“ si intr'unu articulu intitulatu „A román popák mozgalmairól“ si publicatu in fruntea diuarului „Kelet“ Nr. 52, scrisu in tonulu „fratietatii“, voiesce a ne dovedi, cá proiectulu de lege privitoriu la introducerea limbei maghiare in scólele poporale s'a facutu tocmai in folosulu romaniloru. „Secuiu“ nostru adeca vede cu dorere, cá junimea romana „de aceea nu póte ajunge la oficie, cá-ci nu scie unguresce“ si faimosulu proiectu o va mantui numai din starea acést'a de compatimitu.

Ferésca Ddieu, se intramu cu Secuiu nostru in discussiuni asupra ideei de statu, asupra marei cestiuini a egalei indreptatiri, care trebuie se se resólve mai curéndu séu mai tardiu, si care nu admite, — mai cu séma cátu privesce Transilvani'a — necesitatea absoluta, cá in tóte oficiele publice ale statului se se intrebuinteze numai limb'a maghiara, — o asemenea disputa c'unu Secuiu si inca c'unu Secuiu betranu ar' fi numai o curata perdere de timpu. Dér' ne vomu pune unu momentu pe bas'a de dreptu a acestuia si vomu cercetá, cá óre in adeveru romanii, pentru aceea nu au potutu incapé pëna acuma la oficii, pentru cá nefiindu inca introdusa limb'a maghiara in scólele poporale romane n'au avutu cunoscinti'a ei?

Abstragéndu dela aceea, cá de candu s'a inceputu „lumea maghiara“ (a magyar világ) si cu ea asuprirea poporului romanu, multi fii ai acestuia, pe cari i-au iertatu giurstarile, n'au mai reflectatu a intrá in servitiulu statului, ci au imbraçisiatu alta cariera, dér' multi se aflau deja in oficie si inca si mai multi se vedeau siliti a cere, cá se fia aplicati, cá functiunari ai statului, ai comitatului séu ai comunelor. Este unu faptu, pe care Secuiu nostru ar' trebui se si 'lu noteze bine, cá toti Romanii, cáti s'au pregatitu pentru oficiele publice, cunoscú bine limb'a maghiara, fara cá se o fi invetiatu in scólele poporale. Este o raritate cá unulu dintre amploiatii de nationalitate romana s. e. se nu cunósca celu puçinu trei limbi, cea romana, maghiara si germana. La maghiari sunt rari acei'a, cari sciu doue limbi si, se cauti cu luminarea, abia vei aflá, pe unulu, care se cunósca perfectu trei limbi ale patriei.

„Secuiu“ nostru isi póte face dér' o idea despre acega, cumu judeca judecatorii maghiari in causele partiloru romane si sasesci, a caroru limba nu o precepu. Mérga d-s'a pe la tribunalele penale si véda cumu judecatorii maghiari se uita uimiti unulu la altulu, neintielegéndu ce le spunu martorii si ce vorbesce inculpatulu, véda cumu procurorulu acusa in limb'a maghiara pe unulu, care din tóta vorbirea lui nu precepe nici macaru unu cuventu, cumu ilu apera apoi avocatulu in aceea-si limba, cumu i se publica sentinti'a totu unguresce si cumu i se spune in fine in termini cátu se póte de stricati si incurcati romanesci, cá are se fia tramisu pe 15 ani in temnitia! Se asculte apoi d-s'a pe judii adusi de pe pusteles Ungariei in Transilvani'a, cumu se intielegu cu partile romane si sasesci prin câte unu servitoriu, care nu cunoscú nici o limba bine! Acést'a este libertatea de limba, cu care se lauda corespondentulu diuarului maghiaru?

Se remanemu inse la obiectu. Corespondentulu secuiu se teme, cá romanii voru fi lipsiti de bunatatile ce le ofera servitiulu de statu ungaru, fiindu

cá nu sciu unguresce. Dér' óre nu era bine, cá spre motivarea acestei ingrigiri „fratiesci“ se ne fi spusu totodata, cáti romani dintre cei cualificati, cari cunoscú bine si limb'a maghiara, au fostu aplicati pëna acuma in oficiele publice ale statului? Si crede cumva „Secuiu“ nostru cá de acést'i'a nu se afla destui intre noi? Se caute numai, cá va gasi cáti va voi. Barbati cualificati in ramulu administratiunei politice si alu justitiei nu ne au lipsitu nu ne voru lipsi nici de aici inainte. De ce cu tóte aceste nu vedemu mai nicairi functiunari de nationalitate romana, de ce si acei vreo cativa, cari posedu tóta cualificatiunea si cunoscinti'a de limbi si cari ocupa astadi ici colea câte unu postu mai neinsemnatu nu potu nicidecumu inaintá? De ce in locul aceluor functiunari mai inalti de nationalitate romana, cari pëna ce erau in viétia n'au potutu fi delaturati, mai tardiu dupa ce au repausatu nu s'a numitu nici unu singuru functiunariu de aceea-si nationalitate?

Déca d-s'a voiesce esemple, 'i potemu servi si cu cateva de aceste. Era unu romanu presiedinte de senatu la Curia (V. L. Popu), altulu jude la Curia, (Alduleánu) alu treilea vice-presiedinte la tabl'a reg. (D. Moga) alu patrula: jude la tabla (Bardosi). Dupa ce repausara acést'i'a in locul lor nu s'au mai numitu romani. Asia s'a intemplatu si pe la tribunalele de prim'a instantia. — Apoi cáti romani sunt aplicati astadi in oficii comitatense? Déca vei merge tocmai in acele comitate, in cari maioritatea locuitoriloru e romana, abia vei aflá câte unu sermanu de vice-notariu romanu, pe care ilu tienu acolo numai din cauza, cá-ci totu mai vine câte o scrisóre romanésca dela câte unu preotu, dascalu ori altu carturariu romanu si trebuie se fia cineva la prefectura, care se-o póte ceti. Si judii pe la tribunale sunt inca si mai rari decátu vice-notarii prin comitate.

Nu lips'a de barbati apti, cari se cunósca limb'a maghiara este dér' caus'a, pentru care romanii nu potú incapé la oficiele publice, nu acést'a este bub'a, pe care spera „Secuiu“ nostru, cá o va poté vindecá proiectulu de lege alu d-loru Tisza-Tréfort. Alta, cu totul alta este dorerea celoru cari ceru de urgentia votarea acestui proiectu, ea este basata in sistemulu domnitoriu, in tendintiele suprematisatórie de rassa ale maghiariloru, ea este insasi — maghiarisarea.

Si déca este asia pentru ce acést'a comedia cu intentiunile cele bune, cari pretindeti ale nutri dísi nópte pentru nationalitatea nóstra? Unde mai incapa asta nationalitate, limb'a, datinele si desvoltarea ei romanésca in cadrulu dorintieloru aspiratiuniloru si scopuriloru vóstre? Déca astadi din functiunarii romani ocupa numai cátiva nescé posturi fórté nevinovate, caus'a nu a fostu, cá nu ar' fi sciutu se se intieléga cu ministrulu unguresce, ci ei au fostu respinsi si inapoiati numai si numai pentru-cá erau romani, pentru cá cá romani cu semtieminte romanesci nu voiau si nu poteau se promoveze interesele de rassa ale maghiariloru. De ce maghiarii nu o spunu acést'a pe fačia, de ce nu marturisescu mai bine, cá ei de aceea dorescu cá toti locuitorii din Transilvani'a si Ungari'a se invetie limb'a maghiara, branu cá pe viitoriu se n'aiba lipsa in oficie nicairi de nemaghiari si pentru cá functiunarii lor se fia scutiti de imens'a greutate de a invetiá si alta limba pe lenga cea maghiara?

Si déca maghiarii nu au scopulu de de a ne paralisá desvoltarea nationala si de a ne maghiarisá de ce mai staruiescu pentru introducerea limbei lor in scólele nóstre poporale, candu tóta lumea vede si recunósce, cá in 3—4 ani de instructiune elementara este impossiibilu de a invetiá pe unu copilu o limba straina, cá si ceea ce va invetiá va uitá intr'unu singuru anu si candu mai departe este evidentu, cá nu necunoscinti'a limbei maghiare a festu caus'a cá se afla atatu de puçini

nemaghiari in oficie publice? Ce folosu ne póte aduce noue romaniloru s. e. aceea introducere ori cá acel'a va fi folosulu, cá copiii de romanu pe langa aceea cá nu voru poté invetiá unguresce in cursulu elementariu voru neglege si studiulu limbei lor materne si asia nu se voru alege cu nimicu? Acést'a este scopulu ce voru se 'lu ajunga prin acelu proiectu?

Déca maghiarii voieau se ne aduca unu folosu se ne faca unu bine, atunci trebuia se aplice inainte de tóte in oficie ómeni de aceea, cari se cunósca limb'a poporului nostru, cá-ci deregatorii sunt pentru poporu, ear' nu poporul pentru deregatorii!

Este petrundiatoriu de anima cumu vine in fine „Secuiu“ nostru si lauda liberalismulu maghiaru, care la 1868 a mersu asia departe pëna a garantá printr'o lege anumita, cá nemaghiarii potú se se folosésca de limb'a lor in comitate, in comune si inaintea judecatoriloru. Da, acést'a lege esista in adeveru, dér' care maghiaru o respectéza, cumu se esecuta ea in pracsá? §-ulu 6 alu acestei legi (A. L. LXIV din 1868) dice spre esemplu, cá amploiatii jurisdictiuniloru se se folosésca in coatingerile lor cu comunele, cu adunarile, cu reuniunile, cu institutele, cu privatii de limb'a acestora. Intrebamu acuma care oficiu politicu scrie ordinele la comunele romane in limb'a romana? §-ulu 8 alu acelei legi cere intre altele cá judele se pórté processele verbale (protocólele) in limb'a ce si-o alegu partile litigante. Intrebamu si aci, déca unu jude romanu ar' scrie astadi unu procesu-verbalu in limb'a romana, nu ar' fi vai de elu, nu ar' fi timbratu de daco-romanistu si datu afara din oficiu? §-ulu 27 in fine díce, cá la oficiele judiciale si jurisdictiunale ale tieriei si mai alesu la demnitatile de comiti supremi se se aplice cáti mai multi individi apti din diferite natiunalitati cu cunoscinti'a deplina a limbeloru necesarie. Cáti s'au aplicatu, cáti comiti supremi cu desebire s'au numitu dintre nemaghiari? — Provocamu pe corespondentulu maghiaru se ne spuna in consciintia curata cá óre observatus'a macaru o singura dispositiune din acést'a lege de nationalitate?

Accea cá ne amu conservatu dulcea nóstra limba din timpii lui Decebalu si Traianu pëna astadi, nu avemu a-o multiamí maghiariloru ci potere de viétia a elementului nostru, care cu tóte persecutariile nu s'a lapedatu de religiunea si limb'a s'a. Dér' acést'a impregiurare pe care o accentuéza „Secuiu“ nostru este numai unu argumentu puternicu in contra acelu proiectu de lege, care, ignorandu totalu legile desvoltarei nóstre naturale, are de scopu a ne impedecá in cultur'a limbei nóstre si a ne prepará pentru assimalarea cu rassa maghiara — si acést'a tocmai acuma in period'a desteptarei consciintiei nationale a tuturoru popóreloru europene!

Eata faimosulu proiectu de lege, cumu a fostu presentatu cu puçine modificari dietei maghiare:

Proiectu de lege

asupra instructiunei obligatorice a limbei maghiare in scólele poporale.

Fiindu-cá este necesariu, cá se se ofere oca-siunea fie-carui cetatianu a invetiá limb'a maghiara, cá limba a statului, se statorescu spre acestu scopu urmatórele dispositiuni:

§ 1. In preparandii confessionale nemaghiare, in cari limb'a maghiara si asia este introdusa cá studiu obligatoriu conformu §§ 13 si 88 a art. de leg. XXXVIII: 1868, ea se va instrúa in viitoriu intr'atatea óre, cá fie-carui candidat de invetiatoriu se 'i fia possibulu in restimpulu cursulu intregu se o vorbeasca si se o scrie.

